

Alapítás éve: 1935

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE (MKE)

Association of Hungarian Librarians • Verein Ungarischer Bibliothekare •

Association des Bibliothécaires Hongrois • Общество Венгерских Библиотекарей

1827 Budapest, Budavári Palota „F” épület

Telefon/Fax: (36-1) 311-8634; Honlap: <http://mke.info.hu> • E-mail: mke@oszk.hu

DR. ORAVECZ PÉTER főosztályvezető-helyettes úr részére

Emberi Erőforrások Minisztériuma

1051 Budapest, Széchenyi tér 7-8.

Tel: +36-1-795-4353

Fax: +36-1-795-0226

E-mail: peter.oravecz@emmi.gov.hu

kulturalisjogalkotas@emmi.gov.hu

Tisztelt Főosztályvezető-helyettes Úr!

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete köszönettel megkapta összevont előzetes és közigazgatási egyeztetésre, véleményezés céljából a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia akciótervi szintű feladatainak megvalósításáról (2018-2020) és a jogszabályi környezet felülvizsgálatáról szóló előterjesztés tervezetét.

Az MKE üdvözli és támogatja, hogy a kultúra megőrzése kiemelt nemzetpolitikai feladat, valamint azt is, hogy a szabad hozzáférés segítségével kívánják közkinccsé tenni, és ennek érdekében a könyvtári digitalizálás a Digitális Jólét Program részét képezi.

A már ismert Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia és az együttműködés koordinálására létrehozott Közgyűteményi Digitalizálási Kollégium (melynek résztvevője a könyvtári szakma is az OSZK képviselőjével) felállítása szolgálja ezen cél megvalósítását. Az egységes elvek alapján történő szolgáltatás – amennyiben megvalósul –, hatékony és felhasználóbarát könyvtári digitális környezetet teremthet. Amennyiben a szélessávú technológiák a könyvtári végfelhasználók számára is – akár akadálymentesen – elérhetőek lesznek, újabb célcsoportok vonzhatók be. Egyetértünk, hogy a könyvtári dokumentumok digitális szolgáltatása gyarapítja az ellenőrzött és hiteles tartalmak számát az internetes környezetben.

A helyzetértékelések, akciótervek és forrásigény meghatározása azonban csak akkor lesz hatékony szolgáltatást generáló alap, amennyiben a Stratégiában megfogalmazott elvekhez a megvalósítás során ezek hiánytalanul, vagy további erőforrások bevonásával kapcsolódva meg is valósulnak.

A jogszabályi környezet felülvizsgálatával egyetértünk, már évek óta javasolt, valamint új felvetések szerepelnek az előterjesztésben.

A Stratégia akcióterv egységes, a közgyűjteményi intézményrendszer egészére kiterjedő elkészítése, alkalmazása szintén alapfeladatként kell megvalósuljon, fenntartóra való tekintet nélkül. Érthető, hogy az akcióterv elsősorban a mielőbbi hozzáférést és szolgáltatást preferálja, ez azonban nem sorolhatja hátrébb és odázhatja el a technológiai fejlesztés kérdését és megvalósítását.

Ezzel a felvetéssel a Nemzeti Adattár Projekt megvalósítása során is szembe kell nézni, a technológiai fejlesztés halaszthatatlan. Marketinget működő, és jól működő rendszer mellé érdemes kiépíteni.

Az élethosszig tartó tanulás és az iskolarendszerű oktatás-nevelés támogatása érdekében tervezett együttműködés az adatbázisok és az iskolarendszer szereplőinek preferált tartalomszolgáltatói között a digitalizált közkinccsek korai elérését teszik lehetővé. A mintaprojekteknek és megvalósulásuk eredményeinek minél nagyobb nyilvánosságot kell biztosítani. Azt azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy a könyvtári ágazat az oktatás támogatásában mint tartalomszolgáltató és nem mint tartalomfejlesztő kell jelen legyen, az a pedagógiai szakma feladata, különösen a közoktatás színterén.

A Stratégia finanszírozásában prioritást élvez a mielőbbi hozzáférés biztosítása és a szolgáltatások fejlesztése, de itt is kiemelnénk, hogy ez hosszú távon nem halaszthatja el a szükséges technikai fejlesztések végrehajtását. Az aggregátorok központi irányító, koordináló szerepével egyetértünk, fenntartva, hogy a digitalizálás folyamán a helyi jelentőségű analóg dokumentumok feldolgozását nem praktikus – még az eszközbeszerzés költséghatékonysági szempontjait méltányolva sem – központosítani, a megyei hatókörű könyvtárak helyismereti munkáját az aggregátorra átruházni. Ezt egyrészt az anyagok mennyisége, adott esetben szállítási és tárolási kapacitás-igénye indokolja, másrészt a megyei hatókörű könyvtárak kötelezően ellátandó és a helyi felhasználók által igényelt tevékenységei is (tájékoztatás stb.) A költségvetési tervezetben feltüntetett könyvtári digitális gyűjteményfejlesztési keretösszegét – amely aránytalanul alacsony a többi területhez képest – ennek fényében javasoljuk újratervezni.

Fontos kérdésnek tekintjük, hogy az egyes szakterületek (pl. agrárium) könyvtári érdekeit ki és hogyan fogja képviselni?

A MOKKA-R vonatkozásában javasoljuk, hogy az OSZK-nak minden MOKKA-R-be adatot szolgáltató könyvtárnak küldenie kellene egy kérdőívet, amiben megadnák a muzeális dokumentumaikból hány darab van digitalizálva. Ezután a digitalizálatlan dokumentumokat helyben digitalizálnák (a szkennelés minden költsége központi költség lenne) és egy központi adatbázisban elérhetővé tennék. Itt valószínűleg semmilyen szerzői jogi probléma nem lenne. Ha ez megtörtént, jöhetne az 1851-1919 közti anyag digitalizálása, majd az 1920-1945 köztié. Ebben az esetben a szerzői problémák megoldása egy nagyon fontos kérdés.

Az OSZK 2015–2016 folyamán kidolgozott informatikai fejlesztési terve kiemelten foglalkozott a könyvtári ágazat országos digitalizálási feladataival is. Eredetileg 4.600 mFt-ot terveztek az országos feladatok pontos felmérésére, az országos könyvtári digitalizációs kapacitás kiépítésére, és két éves működtetésére.

Az OSZK fenntartója a 2016-os egyeztetések végén minden országos feladatot törölt a tervezetről, így ettől kezdve mind a feladatokat, mind a költségvetést tekintve már csak a közvetlenül az OSZK-t érintő kérdések kerültek napirendre.

A KDS-előterjesztés 17. oldalán található költségvetési táblázat (egyszerűsített változata) szerint:

Közgyűjteményi ágazatok	2018-2020. évi költségigények (mFt)
Múzeum	2.075
Levéltár	2.482
Könyvtár	1.020
MNFA	3.645
MTVA	4.255
Összesen	13.477

Az aránytalanság nyilvánvaló. Azt is hozzá kell tennünk, hogy még az OKP fejlesztési programjában erre a feladatra allokált forrással együtt sem éri el a könyvtári ágazat sem a levéltári, sem a múzeumi szféra keretösszegét.

Azt, hogy egy összeg sok-e vagy kevés, nyilvánvalóan a hozzá kapcsolódó feladatellátásból lehet megítélni. Az OSZK feladatai a KDS szerint a következők:

- országos szintű koordináció,
- kapcsolattartás,
- tematikus iránymutatás,
- a digitalizálási módszertan kidolgozása,
- kompetenciaközpontok létrehozása.

Ebből a definícióból nem derül ki, hogy mit jelent az „országos szintű koordináció”, s nem világos a „kompetenciaközpontok létrehozásának” konkrét feladat sem.

Ha nem is definiálja elegendő pontossággal, de kiindulásnak talán elegendő megfogalmazását kapjuk az aggregátor szerepének.

Nem foglalkozik viszont az előterjesztés a könyvtári szakág résztvevőinek, azaz az aggregáltaknak a feladataival és körülményeivel.

1. melléklet

A hozzárendelt források összefoglalása, tudomásul vesszük.

2. melléklet

A közgyűjteményeket érintő jogszabályok a Stratégia végrehajtása érdekében módosításra kerülnek.

Egyetértünk, hogy a Stratégia sarkalatos pontja a szerzői jogi kérdések megoldása, az eddigi szabályozás esetleges felülvizsgálata, módosítása, melynek során mind a hozzáférés szabadságát, mind a szerzői jogok tulajdonosainak érdekeit kellő egyensúlyt tartva kell képviselni.

A könyvtári területet szerzői jogi területen egyrészt az árva művek kezelése, másrészt az elektronikus könyvtári dokumentumok haszonkölcsönzése érinti problématerületként. Az árva művek jogosultságkutatása tekintetében, mivel a procedúra egy egységes európai online felület használatát is előírja, az aggregátor szerepét érdemes lenne megfogalmazni, adott esetben az árva művek kezelésének központjaként működhetne. Az elektronikus kölcsönzés nyilvános közvetítésként való kezelése a jelenlegi jogszabályi környezetben olyan aránytalanul nagy adminisztratív terhet ró a könyvtári szektorra, érdekellentétet teremt a profitorientált kereskedelmi szereplőkkel, hogy a szabályozás változatlanul hagyása a szakmai stratégiai célkitűzések megvalósítását veszélyezteti.

Ugyanez az aránytalan ráfordítás-eredmény arány jellemzi az out-of-commerce művek digitális hozzáféréseinek jelenlegi helyzetét, ami szintén ellentétes és akadályozó tényező a könyvtárszakma megújulása, korszerűsítése terén.

A webaratás mint digitális megőrzési forma pedig a szerzői jogi fogalmaknak a honlapok létrejöttének és létezésének speciális környezetére való adaptáció nélkül megint csak elérhetetlen, mert jogszerűen szolgáltatathatatlantartalmak keletkezéséhez vezet. Továbbá a kötelezpéldány kérdése is felmerül, hogy egy ilyen – tipikusan akár naponta többször változó – dokumentumtípus esetében mit tekinthetünk „példánynak”.

Az Európai Unióban már létező – a dokumentumban részletesen ismertetett – elektronikus haszonkölcsönzési szabályokat javasoljuk a magyar szabályozás megalkotásában az Európai Unió Bírósága ítélezési gyakorlatát is figyelembe véve alkalmazni, hasonlóképpen az out-of-commerce esetekben is, amelyre a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala már elkészítette a hazai szabályozás lehetséges megoldását, amely nagyon helyesen figyelembe veszi az árva művek problémakörét is.

A kérdés megoldására mindenképpen olyan jogszabály megalkotását javasoljuk, amely a szerzők – legyenek azok ismertek, vagy a jogtulajdonos felkutatása során megismertek – jogait és a könyvtárat, mint szolgáltatásra kötelezettet is egyaránt, egységesen kezelve, de egymás helyzetét nem megnehezítve oldja meg.

Egyetértünk, hogy az élethosszig való tanulás támogatásában, a közoktatás támogatásában és a kutatói tevékenység támogatásában a könyvtári területnek kulcsszerepe van. A jelenlegi szabályozáshoz képest javasoljuk az oktatásban résztvevők tartalommal való ellátásának érdekében – figyelembe véve, hogy az oktatás közoktatásnak, profit vagy nonprofit alapúnak minősül-e –, a szerzői jogok olyan korlátozását, ami a cél által indokolt terjedelemben lehetővé teszi a szemléltetés céljából történő felhasználást. Ez adott esetben az audiovizuális művek teljes terjedelemben való szolgáltatását is jelenthetné, a közvetítés és a hozzáférés adott helyiségre vagy terminálra való esetleges korlátozásával, ami nagyban megkönnyítené a közoktatás, a művészetoktatás és a felsőoktatás képzési követelményeinek jogszerű tartalmak szolgáltatásával, illetve felhasználásával való teljesítését.

A szerzői jogi törvény jelenlegi rendelkezéseinek nagy hátránya, hogy az oktatás tekintetében még nem veszi figyelembe az egyre inkább jellemző digitális túlsúlyt az oktatási környezetben, és ezzel aránytalanul megnehezíti az oktatásban részt vevők számára a jogszerű tartalomhoz jutás lehetőségét annak dacára, hogy a digitális közgyűjtemények már jelen állapotukban és feltöltöttségükben is messze felülmúlják a papíron biztosítható tanulási segédletek színvonalát és felhasználhatóságát.

A távoktatás mint oktatási forma halmozottan mutatja a szabályozás mielőbbi felülvizsgálatának szükségességét, melyhez a dokumentumban is bemutatott uniós gyakorlatok figyelembe vételét javasoljuk. Tekintettel a határon túli magyar művelődés támogatásának elengedhetetlen szükségességére, a szabályozást mindenképpen úgy kell megalkotni, hogy nemzetközi jogi környezetben is lehetősége legyen a közművelődési területnek a jogszerű tartalomszolgáltatásra az oktatástámogatási tevékenység keretében.

A szerzői jog átfogalmazását kérjük annak megoldására is, hogy a digitális archívumképzés mint feladat és tevékenység ne pusztán adatbázisokat keletkeztessen, hanem teremtsék meg annak jogi környezetét, hogy a közművelődési területen keletkezett archívumok nyilvánosságához közvetíthetők legyenek, különös tekintettel a szerzői jogban egyébként is neuralgikus pontként jelentkező audiovizuális és szoftver jellegű dokumentumok kérdésére is, itt is figyelembe véve az Európai Unióban már létező gyakorlatokat, valamint keletkezett bírósági döntéseket.

3. melléklet

Üdvözljük, hogy a könyvtári terület ágazati aggregátoraként az Országos Széchényi Könyvtár is a Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium tagja.

A jogszabályi környezet felülvizsgálata, összevetése az uniós gyakorlattal már halaszthatatlan volt, tekintettel a már folyó digitalizálási tevékenységre és a már létező digitális archívumokra, valamint a tartalomszolgáltatás vitás kérdéseire.

Ismét hangsúlyozzuk, hogy egyetértünk azzal, hogy a szerzői jog és a digitális hozzáférés biztosításának arányosnak és egyensúlyban lévőnek kell lennie.

Feljebb részleteztük a jogszabályokkal kapcsolatos észrevételeinket, melyek a főbb pontokat tekintve egybeesnek a Bizottság javaslataival. Ugyanígy a Stratégia akciótervét illetően is, fenntartva, hogy a technológiai fejlesztés hosszú távon nem halasztható el, bár megértjük a szolgáltatások elindításának prioritását, hozzá téve, hogy bizonyos technikai fejlesztések nélkül a szolgáltatás nem megvalósítható hosszútávon megfelelő színvonalon.

A Stratégia feladatai és forrásigénye tekintetében a szolgáltatásfejlesztéssel és a mintaprojektekre épülő megvalósítással egyetértünk, illetékesség híján a múzeumi, levéltári, audiovizuális archívumokat érintő részjelentéseit nem kívánjuk kommentálni.

A könyvtári szakág átfogó helyzetelemzése Komárom-Esztergom megyére vonatkoztatva is tükrözi a fennálló viszonyokat, lehetőségeket. Egyetértünk, hogy a koordinálatlan, széttagolt digitalizálás párhuzamosságokat eredményez, és ezt a helyzetet még tovább nehezíti a metaadatok létrehozásának és tartalmának szélsőséges változatossága. Ilyen körülmények között a felhasználó számára aránytalanul nehéz a dokumentumok megtalálása. Fenti problémát árnyalja még az is, hogy a digitalizálás eszközparkja, humán erőforrásai még egy megyén belül is nagy változatosságot mutatnak. Az viszont egységesen igaz megyénkben, hogy sehol nem elegendő sem az eszközpark, sem a humán erőforrás.

Eddigi tevékenységének fényében természetesen adódik a nemzeti könyvtár aggregátori szerepe, kompetenciaközpontként történő működése. Az OKR létrehozása számos fennálló probléma kezelését lehetővé teszi majd, az egységes szabványok, minőségi követelmények mind a könyvtári szakma, mind a felhasználó szempontjából előnyösek.

Az aggregátor fejlesztése mellett azonban nem elhanyagolható és mielőbb betervezendő a partnerkönyvtárak fejlesztése, ugyanis hiányos humán erőforrásokkal, az elvárt mennyiség és minőség előállítására alkalmatlan eszközparkkal nem fognak tudni részt venni a Stratégia megvalósításában. A Nemzeti Adattár Projekt kapcsán ismét felhívjuk a figyelmet arra, hogy a szolgáltatási prioritás elfogadása mellett nem hagyható ki a fejlesztési stratégia hosszú távú tervezésekor a technikai fejlesztés előbbre sorolása, valamint a humán erőforrások bővítése.

A Digitális Oktatási Stratégia keretében a közgyűjtemények, ezen belül a könyvtár helyét elismerjük, fenntartva, hogy a könyvtári területnek konkrét pedagógiai projekteket nem feladata megfogalmazni, azonban a pedagógiai szakma támogatását mindenképpen meg kell oldani a megfelelő adat- és információgyűjtési formákkal az archívumképzéstől az online tartalomszolgáltatáson át, a közoktatási, a nem-formális és az informális tanulási környezetek támogatásával, közös projektek végrehajtásával.

A 3. melléklet csupán azt a megnyugtatónak szánt adatot közli, hogy „A megkérdezett könyvtárak 94,6%-a rendelkezik valamilyen digitalizálásra

alkalmas eszközzel.” Az viszont nem derül ki, hogy ezek az eszközök feltehetőleg többségében a még a Manda-időkben odakerült meglehetősen nem korszerű eszközökből állnak.

Ha ez az elgondolás megvalósul, két dolog biztosan következik belőle:

1. A legnagyobb létszámú és gyűjteményű közgyűjteményi ágazat (a könyvtári világ) messze szerepén és elvégzendő feladatain alul lesz finanszírozva.
2. Az OSZK nem lesz képes ilyen paraméterek mentén ellátni országos könyvtári aggregátori feladatait.

4. melléklet

A jelentésben foglaltakat tudomásul vesszük.

A szerzői jogokat érintő, fent leírt javaslatainkat, természetesen az Európai Unió Parlamentje várhatóan 2018-ban meghozott rendelkezéseivel összhangban, szükséges harmonizálni, beleértve a Marrakesh Treaty pontjait is.

Köszönjük szépen a szakmai véleménynyilvánítási lehetőséget.

Budapest, 2018. január 23.

Köszönettel és üdvözlettel:

Barátné dr. Hajdu Ágnes
az MKE elnöke